

**POROČILO VODJE DOMA O REALIZACIJI
LETNEGA DELOVNEGA NAČRTA ZA ŠOLSKO LETO 2018/19**

**Pripravila:
Kamila Kramarič,
Vzgojni dom Veržej**

Veržej, avgust 2019

VSEBINA

1.	UVOD	1
2.	Otroci in mladostniki ter realizacija zastavljenih ciljev	3
3.	REALIZACIJA LDN MINULEGA ŠOLSKEGA LETA	7
4.	STROKOVNI IN OSTALI DELAVCI DOMA V ŠOLSKEM LETU 18/19	13
5.	SODELOVANJE MED VSEMI, KI OTROKE IN MLADOSTNIKE OBRAVNAVAMO	16
6.	SODELOVANJE IN POMOČ STARŠEM	18
7.	FINANČNI, MATERIALNI, PROSTORSKI IN KADROVSKI POGOJI	20
8.	FORMATIVNO SPREMLJANJE	21
9.	DEJAVNOSTI S POMOČJO PSA	23
10.	ZAKLJUČEK	24

Viri:

- Dokumentacija in zapisi vodje Doma
- Skupna letna poročila vzgojiteljev, poročila socialne delavke, psihologinje in medicinskega tehnika
- Poročila posameznih vzgojiteljev
- Dokumentacija, evidence in zapisi svetovalnih delavk in medicinskega tehnika
- Analiza vzgojiteljev o izvedenih delavnicah za zmanjševanje agresivnega vedenja in pridobivanje socialnih kompetenc otrok oz. mladostnikov
- Evidence administrativnih delavk
- Ustni viri zaposlenih

1. UVOD

Letošnje šolsko leto se je v marsičem razlikovalo od predhodnih, čeprav rdeča nit intenzivnosti in vrste težav izhaja že iz lanskega leta – prepolne skupine otrok in pogosto nameščanje več otrok sočasno. Samopoškodbenega vedenja je bilo sicer spet nekoliko več, a je življenje v zavodu veliko bolj zaznamoval vedno večji porast medvrstniškega nasilja, nasilja do zaposlenih (celo do tehničnega osebja) ter ob koncu leta močno razširjeno upornišтво, neupoštevanje pravil ter vandalizem. Veliko je k temu pripomogla namestitev fanta iz stanovanjske skupine v Kranju, od koder je bil k nam poslan zaradi neuspelega poskusa vključitve v njihov vzgojni program.

Kljub navedenemu je tudi aktualna generacija otrok in mladostnikov (v nadaljevanju otrok) uspešno zaključila šolsko leto, mnogi bodo lahko šolanje nadaljevali na srednjih šolah, za katere so se odločili. Vsak zase so na posameznih področjih dosegli pozitivne premike. Pomembno je, da pohvalimo tiste starše, ki so se ves čas aktivno in uspešno vključevali v proces pomoči svojim otrokom. Nekaj drugih je, žal, v naši in drugih strokovnih institucijah, ves čas videlo nekoga, ki njihovo življenje na nek način ogroža.

Na splošno sta za letošnje šolsko leto pomembni še dve spremembi. Ena je zelo netransparentno delovanje vzgojnih zavodov, ki so prevzeli vlogo strokovnih centrov ter nejasna prihodnost vzgojno-prevzgojnega sistema. Druga je odločanje o nameščanju otrok v vzgojne zavode, katerih odslej ne bodo vključevali centri za socialno delo, ampak bodo otroki nameščeni z odločbami sodišč. Tudi v teh postopkih se pojavlja veliko nejasnosti in zadreg.

Znotraj zavoda smo bili primorani svoje delo skozi vse leto prilagajati hitrim nameščanjem otrok, njihovi intenzivni in kombinirani problematiki ter stalnim kadrovskim in organizacijskim spremembam. Nekaj vzgojiteljev je naš zavod v začetku šolskega leta zapustilo, kar je pri otrocih in njihovih starših pustilo negativne posledice. Na novo zaposleni vzgojitelji, ki so prevzeli njihova mesta v skupinah sredi leta, so se tako znašli pred težko nalogo, kako pridobiti zaupanje že tako zmedenih otrok, ki zavračajo vsakršno pomoč...

Vzgojitelji ob koncu šolskega leta navajajo mnoge težave, s katerimi so se srečevali. Glavno oviro za uspešno delo je predstavljala velikost skupin, prenasíčenost otrok prav v vseh skupinah, razen v stanovanjskih. Razlika med vzgojnimi in stanovanjskimi skupinami ostaja v pogojih za individualno delo in možnost nudenja pomoči staršem. Za ti dve vsebini so bili zaradi prevelikega normativa otrok, z zelo kompleksno problematiko, v vzgojnih skupinah zelo prikrajšani.

Strokovni delavci Doma so pisno odgovorili na vprašanje, kaj v šolskem letu 2018/19 vidijo kot uspešno in kaj kot neuspešno. Istočasno podajajo predloge, sugestije in pripombe, oz. svoje videnje o tem, na kakšen način bi sami izboljšali rezultate našega dela. Med predlogi za naprej se zdijo najbolj pomembni naslednji:

- nadaljevanje individualne obravnave fantov prve vzgojne skupine, ohranitev vseh spremljevalcev,
- izboljšanje pogojev za individualno in terapevtsko delo v vzgojnih skupinah,
- izboljšanje pogojev za delo s starši otrok vzgojnih skupin,
- začetno ozaveščanje o pravilih hišnega reda in spoštovanje le-teh, takojšnje odreagiranje vseh na kršitve,
- premišljeno nameščanje otrok v skupine in ločitev najbolj problematičnih fantov,
- boljše možnosti za vključevanje tako v notranje kot zunanje prostočasne dejavnosti,

- ureditev primernih igral na vrtu,
- vzpostavitev dobrih, usklajenih strokovnih timov, oz. ohranitev že obstoječih,
- prisotnost dveh vzgojiteljev v vzgojni skupini, oz. manjši normativ otrok v skupini,
- vzdrževanje dobrega sodelovanja znotraj Doma, med strokovnimi delavci zavoda in šole ter navzven,
- preprečitev nadaljnjih napadov na otroke in zaposlene,
- izboljšanje dotrajane opreme po sobah in v kuhinjah,
- odstranitev problema prazne stavbe za zavodom in sanacija nevarnih vrtnih hišk,
- razbremenitev in neformalno druženje za zaposlene, team building, dajanje večjega pomena zadovoljstvu zaposlenih, hitrejše ukrepanje ob nasilju nad njimi idr.

2. OTROCI IN MLADOSTNIKI TER REALIZACIJA ZASTAVLJENIH CILJEV

V Vzgojni zavod Veržej je bilo v šolskem letu 2018/19 nameščenih 50 mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami oz. motnjami (40 namestitev v vzgojni zavod, 4 namestitve v intenzivno stanovanjsko skupino Dokležovje in 6 namestitev v Stanovanjsko skupino Veržej). V mesecu februarju smo bili že polno zasedeni. S sklepom Okrožnega sodišča Murska Sobota je bil 26. aprila 2019, z izdajo začasne odredbe odvzema staršem, k nam nameščen še učenec 1. razreda. Po končani hospitalizaciji na Enoti za intenzivno otroško in adolescentno psihiatrijo Centra za mentalno zdravje Univerzitetne psihiatrične klinike Ljubljana, smo ga 20. maja prevzeli in pripeljali v vzgojni zavod.

Dne 4. 6. 2019 smo s strani CSD Postojna prejeli odločbo za ukinitve ukrepa namestitve za zgoraj omenjenega fanta iz Postojne, ki je podobno kot v Kranju, nad ostalimi otroki in mladostniki izvajal hudo psihično in fizično nasilje. CSD Postojna ga je premestil v Vzgojni zavod Planina.

Skozi vse leto je, kljub intenzivnemu delu, pri mladostnikih izstopala težja vedenjska problematika, kombinirana z ostalimi težavami s področja otroške psihiatrije, avtizma, spolnih deviacij idr. Posledično je to močno vplivalo na mladostnike z lažjimi motnjami, ki so takšna vedenja vedno bolj posnemali. Tako je to šolsko leto zaznamovalo predvsem medvrstniško nasilje, uničevanje inventarja, pa tudi nasilje do strokovnega in drugega zaposlenega osebja. Prav gotovo je k temu pripomogla tudi prenatrpanost vzgojnih skupin, pomanjkanje intimnega prostora ter skrajno omejene možnosti umaknitve otrok iz kriznih situacij. Individualnega dela z otroki oz. mladostniki skoraj ni bilo več mogoče izvajati.

Ker se je medvrstniško nasilje v zadnjih mesecih razširilo, smo temu namenili posebno pozornost. Da bi omejili oz. zmanjšali nasilje v šoli in v zavodu in da bi otroci pridobili nove sposobnosti reševanja konfliktov ter socialnih kompetenc nasploh, smo med drugim, na tem področju izpeljali številne delavnice. Preventivne razgovore in predavanje za mladostnike je 6. marca 2019 izvedel tudi policist PP Ljutomer, ki je tekom šolskega leta velikokrat prihajal v intervencijo. V obdobju od 1. 9. 2018 do vključno 20. 6. 2019 smo beležili 32 posredovanj s strani policistov PP Ljutomer:

- 14 krat so intervenirali zaradi kršitve javnega reda in miru,
- 10 krat zaradi suma storitve kaznivega dejanja,
- 4 krat zaradi pobega mladostnikov in
- 4 krat zaradi poskusa samomora in preventivnih razgovorov.

V šolskem letu 2018/2019 smo zabeležili samo 4 pobege, ko je bilo potrebno razpisati poizvedbo iskanja za mladostnike, ki se po določenem času niso vrnili. V glavnem so nekateri mladostniki brez dovoljenja zapuščali prostore šole, odhajali od pouka in iz zavoda ter pohajkovali v bližnji okolici. Nekateri mladostniki, predvsem dekleta, se velikokrat niso želela vrniti v zavod po izhodu v domače okolje. Zadeve smo urejali s pomočjo strokovnih delavcev CSD.

14. 6. 2019 je program pomoči pri nas zaključilo 9 mladostnikov, ki so uspešno končali 9. razred in se vrnili v domače okolje, saj se bodo jeseni šolali na izbranih srednjih šolah. 24. 6. 2019 sta s šolanjem v OŠ Veržej in bivanjem v vzgojnem zavodu zaključila tudi mladostnika, ki bosta jeseni obiskovala program nižjega poklicnega izobraževanja. Trije mladostniki so se tekom zaključnih timskih obravnav odločili, da bodo nadaljevali šolanje pri nas še 10 leto. Vsi ti mladostniki so uspešno zaključili šolanje, popravne izpite sta opravljala dva mladostnika, od tega eden mladostnik ni želel pristopiti k opravljanju popravnih izpitov.

Narava problematike otrok in z njimi povezane težave so letos vplivale tudi na načrtovanje programa za poletne počitnice. V načrtih smo se morali posvetiti predvsem otrokom, ki ves čas potrebujejo

intenzivno pomoč. Počitniški projekt je tako lahko pripravila le Stanovanjska skupina Veržej, saj otroci z intenzivnim programom v projektih še niso sposobni sodelovati. Njihova varnost in varnost drugih otrok bi bila preveč ogrožena.

V skladu z zakonodajo so bili za vsakega mladostnika izdelani individualizirani vzgojni načrti, njihovo realizacijo smo sproti evalvirali in ob koncu šolskega leta načrtovali vzgojno delo za naslednje šolsko leto. Opravljene so bile vse potrebne zaključne timske obravnave za mladostnike, ki v tem šolskem letu vzgojni dom zapuščajo. Veliko je bilo dodatnih, izrednih strokovnih timov, na katerih je bilo zaradi pereče problematike otrok potrebno dopolnjevati v začetku zastavljene individualizirane vzgojne načrte.

Zdravje otrok

Domska socialna delavka, psihologinja in medicinski tehnik igrajo za celovito obravnavo naših otrok pomembno vlogo. Skozi vse leto se usklajujejo in dopolnjujejo v svojem delu, neredko drug drugemu priskočijo na pomoč. Tudi v letošnjem šolskem letu, še posebej ob koncu, je bilo med njimi potrebnega veliko sodelovanja, sprotnega obveščanja, vključevanja v skupine in interventnega posredovanja. Soočili so se z mnogimi dodatnimi nalogami, dogajanjem, izzivi in zanje sproti iskali rešitve.

Zaradi nenehnih kadrovskih sprememb v 4. vzgojni skupini in na novo oblikovanih programov intenzivne pomoči dvema fantoma, smo se morali tako svetovalni delavci kot sama kot vodja, veliko vključevati v delo s temi otroki. Dodatne prilagoditve za vse nas je zahtevala tudi med letom ustanovljena skupina mlajših fantov, ki bi bili sicer žrtev starejših agresivnih mladostnikov.

V letošnjem šolskem letu se je že tako veliko število obiskov pedopsihiatrov iz prejšnjih let še povečalo za več kot petdeset odstotkov. Razlog je bil tako v povečanem številu otrok kot tudi v več nujnih in kriznih intervencijah.

Pri dr. Beriču smo opravili 32 obiskov, od tega 62 pregledov - redno obravnavanih je bilo 14 otrok. Pri dr. Završnikovi smo naredili osem obiskov (osem pregledov), obravnavana sta bila dva fanta. Pri dr. Rajniševi smo naredili štiri obiske, od tega enajst pregledov. Pri dr. Dajčmanovi smo naredili sedem obiskov, od tega 27 pregledov, obravnavanih je bilo 5 otrok.

Pri klinični psihologinji, ge. Renati Kerčmar smo naredili deset obiskov, oziroma 12 pregledov, obravnavanih je bilo 6 otrok. Dva od fantov sta prvo obravnavo imela še pri prejšnjih pedopsihiatrih, v Kranju pri dr. Kališnikovi in v Ljubljani pri dr. Mrevljetu. Z obravnavo je eden od fantov nadaljeval pri dr. Zidaričevi, imel je tri preglede. Eden od fantov je imel dva pregleda pri dr. Belcu v Svetovalnem centru v Ljubljani. Psihologinja v Ljutomeru je obravnavala tri naše otroke, naredili smo 20 obiskov oz. 23 pregledov. V Ambulanti za avtizem v Ljubljani je bil petkrat obravnavan en fant, enega pa smo proti koncu leta ponovno vključili v obravnavo v Hospic, kjer bo nadaljeval jeseni. Psihologinja na Ptujju je obravnavala enega fanta, in sicer v treh srečanjih.

Skupno je bilo opravljenih 98 obiskov oziroma 158 pregledov, v primerjavi z lanskim šolskim letom, ko je bilo izvedenih 60 obiskov, oziroma 106 pregledov.

Nekaj otrok je bilo letos odpeljanih na urgentno službo pedopsihiatričnega oddelka v Mariboru, kjer sta bila dva deležna tudi daljše hospitalizacije. Oba mladostnika je psihologinja v času hospitalizacije redno obiskovala. Pogovor na urgentni službi so sicer opravili še štirje otroci.

Prav tako smo letos organizirali nekaj dvotedenskih namestitvev v Otroško bolnico Šentvid pri Stični, kjer so zaradi prekomerne teže bili sprejeti trije mladostniki in zaradi izrednih razmer, za teden dni,

še eno od deklet. V Klimatsko zdravilišče na Rakitni smo namestili enega fanta, še eden je šel tja na razgovor, do realizacije sprejema pa ni prišlo.

V mesecu aprilu smo uspešno izpeljali vsakoletne timske obravnave s sodelujočimi ambulantnimi pedopsihiatri.

Tabela obravnav na področju medicine in otroške psihiatrije

Zdravstvene obravnave	2017/18	2018/19
Prvi pregled pri os. zdr.	92	96
Hospitalizacija	7	11
Urg. kir. ambulanta SBMS	8	21
Oftamolog	4	4
Dermatolog	2	2
Ortoped	1	4
Nefrolog	3	4
Kardiolog	1	3
Dentalna klinika LJ	4	0
Zobozdravstveni pregled	75	35
Nevrolog	0	2
Sistematizacija	11	14
Psiholog, pedopsihiater...		
Dr. Berić	50	62
Dr. Deičman	21	27
Dr. Rajniš	3	8
Dr. Završnik	8	11
Dr. Maček	2	0
Prof. Kerčmar	6	10
Prof. Šilthuber	6	24
Hospic	6	1
Logoped	4	1
Amb. za avtizem	0	5
Dr. Zidarič	0	3
Dr. Belec	0	2
Psiholog Ptuj	0	3
Dr. Mrevlje	0	1
Dr. Kališnik	0	1
ZDRAVILIŠČA	PREGLEDI	
Stična	0	12
Rakitna	8	2

V primerjavi z lanskim šolskim letom je opazen trend naraščanja zdravstvenih storitev na praktično vseh področjih. Najbolj izrazit vzpon je bil opazen pri obisku urgentno kirurške ambulante SBMS iz

8 na 21 obiskov, veliko število obravnav je bilo iz naslova medvrstniško nasilje. Prav tako je opazen trend naraščanja debelosti med mladostniki, kar za posledico nosi že manjše deformacije na okostjih otrok ter večje število specialističnih pregledov pri spec. ortopedu. Prevalenca samopoškodbenega vedenja mladostnikov je v zadnjem obdobju spet v porastu, pri čemer sta zaskrbljujoča intenzivnost in način zadanih poškodb, ki zahtevajo dobro medicinsko oskrbo.

3. REALIZACIJA LDN MINULEGA ŠOLSKEGA LETA

Vzgojni načrt za posamezne otroke in skupine so v začetku leta pripravili matični vzgojitelji, na podlagi teh pa sem sama izdelala letni delovni načrt celotnega vzgojnega doma. Za nekatere otroke smo morali velikokrat sklicati strokovne sestanke, tudi izredne, načrte pa pogosteje evalvirati in prilagajati vedno novim potrebam in situacijam otrok ter njihovih družin. Vsebinsko smo letni načrt realizirali, vendar se ob koncu ne moremo izogniti občutku, da so bili zaradi velikih čustvenih in vedenjskih težav nekaterih otrok, drugi pogosto prikrajšani za potrebno pozornost. Zaradi omenjenega reševanja mnogih kriznih situacij in tudi zaradi bolj kompleksne organizacije dela, je trpela tako individualna obravnava otrok kot tudi izvajanje interesnih dejavnosti. Slednjih tako v časovnem smislu kot tudi v smislu prevelike količine otrok (normativi za potrebne spremljevalce na dejavnostih izven zavoda).

Problematika pri posameznih mladostnikih je bila zelo kompleksna, kar je močno vplivalo na vsakodnevno realizacijo načrtov. Svetovalni delavci in vodstvo smo se dnevno vključevali v reševanje vzgojnih težav, pomagali pri odsotnostih strokovnih delavcev v zadnjem delu šolskega leta pomagali v mnogih kriznih situacijah, tako z domskimi kot z otroki stanovanjskih skupin, v času pouka. Potrebno je bilo sprotno dogovarjanje, usklajevanje ter prilagajanje oblik dela. Nepogrešljiva pomoč so bili spremljevalci otrok.

Tudi v letošnjem šolskem letu so se kot največje ovire na poti do realizacija programa kazali predvsem:

- raznolika problematika otrok/mladostnikov na enem mestu (agresije in izbruhi v kriznih situacijah in stiskah otrok, neobvladovanje lastnih čustev in vedenja, intenzivne psihiatrične težave, spolno deviantno vedenje, težave avtističnih otrok idr.) ,
- in s tem povezana prenatrpanost skupin, ki onemogoča individualno delo, posvečanje otrokom v pravem trenutku in intimni prostor posameznih otrok,
- čas, ki smo ga lahko v Domu namenili staršem, delu z njimi,
- nezadovoljivo sodelovanje nekaterih posameznih staršev, do katerega je pogosto prišlo zaradi njihovih osebnih težav, nerazrešenih partnerskih konfliktov in sporov med njimi (vse pogosteje nekateri med njimi posegajo po odvetnikih, medsebojne bitke rešujejo na plečih otrok, ti pa zaradi tega močno trpijo),
- mnogi prevozi otrok k specialistom in na sodišča, obenem tudi nepredvidljiva spremstva (odvisno od števila in vzgojne situacije) na avtobusu ob petkih in nedeljah,
- pomanjkanje novih, predvsem terapevtskih programov za vse otroke, ki jih potrebujejo,
- pomanjkanje sprostitev, razbremenitve za strokovne delavce,
- pogoste kadrovske in organizacijske spremembe med letom ter s tem povezane težave otrok ter
- skrb zaradi neurejenosti in nejasnosti sistema pomoči otrokom s ČVM na ravni države.

Pomembnejše dejavnosti in dogodki skozi leto

- 14. septembra 2018 Svet staršev Doma (predstavitve Doma, sprejem letnega delovnega načrta, poročilo za minulo šolsko leto, volitve predstavnikov Sveta) in 1. roditeljski sestanek
- 25. januar 2019 Dan odprtih vrat za strokovno javnost
- jesenske in spomladanske delavnice s starši otrok, 7. decembra 2018 in 26. aprila 2019
- pet roditeljskih sestankov za starše (v septembru, januarju, maju ter dva v juniju)
- udeležba na Euromet simpoziju v Višnji Gori, 24.-27. septembra 2018
- udeležba skupine otrok na »Krpanovi poti«

- sodelovanje na Miholovem sejmu v septembru
- tradicionalni jesenski piknik
- orientacijski pohod skupin na Jeruzalem
- udeležba na tekmovanju v strelastiki v januarju
- spoznavni in zaključni izleti
- domski literarni natečaji in kviz
- domski glasbeni večer
- pohod ob reki Muri
- dva turnirja v nogometu
- dan presenečenj za »sosednjo skupino«
- udeležba na tekmovanju mladih čebelarjev
- udeležba na Maratonu treh src
- sprotno opremljanje stenčasa
- izdaja domskega glasila Razmišljanja
- tradicionalno strokovno srečanje s pedopsihiatri v mesecu aprilu

Nadaljevali smo tudi s **posebnimi programi dela z otroki in njihovimi starši**:

- obiski na domu otrok,
- delo s starši/družino znotraj zavoda oz. stanovanjske skupine, predvsem čez vikende in med počitnicami (ti so bili v vzgojnih skupinah zaradi prenatrpanosti otrok, njihovega druženja med vikendi in pogostih kriznih situacij neizvedljivi),
- socialno-pedagoško ter terapevtsko delo s pomočjo živali/psov in konjev, skrb za čebelice;
- intenzivni programi za zelo težavne otroke (3),
- mediacijski in svetovalni razgovori z otroki in družinskimi člani,
- formativno spremljanje,,
- izražanje skozi literarno ustvarjanje, branje, dramo in ples,
- pogostejši stiki s starši otrok, ki so na intenzivni obravnavi (delno določeni že s strani odločb sodišč).

Sestanki Domske skupnosti

V letošnjem letu je kar nekaj sestankov DS iz različnih razlogov odpadlo, predvsem v zadnji tretjini leta. Glavni razlog vidim v tem, da v vrtincu pojavljanja medvrstniškega nasilja otroci enostavno več niso bili sposobni trezno razmišljati in sodelovati pri soustvarjanju vsakdana. V tistem trenutku je bilo veliko bolj pomembno, da smo se bolj intenzivno lotili obravnave nasilja in v ta namen tudi prilagodili samo organizacijo dejavnosti v Domu. Nenazadnje smo morali otroke občasno tudi bolj fizično ločevati. Ne glede na to ostajajo sestanki domske skupnosti priložnost, da se otroci učijo strpno in spoštljivo komunicirati ter soodločati o dogajanju pri nas. Na njih obravnavamo aktualno v Domu in stanovanjskih skupinah, otroke pohvalimo in pograjamo ter vzpodbujamo za sodelovanje v najrazličnejših stvareh.

Naloga domske skupnosti je bila še naprej navajanje posameznikov in skupine na:

- soodločanje in sprejemanje soodgovornosti,
- višji nivo moralnega in etičnega vedenja,
- samoiniciativnost,
- vzpodbujanje k pozitivnemu na vseh pomembnejših področjih,
- kolektivno in individualno odgovornost,

- obravnavo in reševanje vprašanj ter problemov,
- opravljanje nalog, ki so pomembne za Dom in šolo,
- skrb za urejenost Doma in okolice,
- zbiranje in argumentiranje predlogov za pohvale, nagrade in kazni,
- iskanje predlogov za sodelovanje pri organizaciji izletov, letovanj in ekskurzij,
- izražanje želja, prenašanje pobud posameznikov in skupin,
- sprejemanje sklepov in nalog ter njihovo posredovanje skupinskim skupnostim (ter prenašanje vsebin pogovorov iz skupin na sestanke DS),
- usklajevanje dela in življenja delovnih skupin.

Moč interesnih in ostalih prostočasnih dejavnosti

Prostčasne aktivnosti dopolnjujejo osnovni vzgojni program in otrokom omogočajo, da preko njih odkrivajo svoje sposobnosti, jih razvijajo in tako dosegajo pozitivno samopotrditve. Letos smo zaradi že prej navedenih težav tem ciljem težko sledili. Vzgojitelji interesnih dejavnosti pogosto niso mogli uskladiti z rednim delom, a so se maksimalno trudili, otrokom nuditi vsaj nekaj načrtovanega. Toliko bolj dobrodošle so bile zato dejavnosti z zunanjimi mentorji, kot so dejavnosti in terapija s pomočjo psa, plesno izražanje in konjeniški krožek. Takšnih bi potrebovali še veliko več. Otrokom v stanovanjskih skupinah pomembno zapolnijo prosti čas živali, za katere vsakodnevno skrbijo. Vredno je ponovno razmisliti, kako ustvariti pogoje, da bi se lahko posamezni otroci vključevali v življenje na kakšni kmetiji, v zavetišču za male živali ipd. Velike potrebe pa pri fantih vidimo tudi po tehničnih dejavnostih (modeliranje, popravljanje, montiranje, »šraufanje«...).

Letos ponujene dejavnosti prostega časa so bile:

- nogomet, pohodništvo, odbojka in druge športno rekreativne dejavnosti,
- kolesarjenje,
- plesni tečaji, plesno izražanje in sprostitev,
- šah,
- dramsko/recitacijsko izražanje,
- risanje, slikanje, ustvarjanje,
- literarno ustvarjanje,
- mladostniške, sprostitevne in interakcijske delavnice,
- medgeneracijsko sodelovanje/obiski starejših občanov,
- socialno-pedagoške dejavnosti in terapija s pomočjo psa,
- dejavnosti s pomočjo konja,
- čebelarstvo,
- skrb za akvarij,
- urejanje cvetličnih in zeliščnega vrtička,
- glasbena kovačnica,
- popravilo koles,
- multimedija,
- in ob mnogih priložnostih kuhanje oz. pečenje (peciva, torte ...).

Terapijo s pomočjo psa je letos obiskovalo 5 otrok. Dva sta se med letom zamenjala. Plesni tečaj je obiskovalo deset otrok, nekateri redno, nekateri občasno. 6 – 8 otrok je obiskovalo pravljični krožek (odvisno od njihovih težav), ki ga je organizirala ljutomerska knjižnica, vendar smo zaradi težav z izbiro neprimerne literature med letom dejavnost prekinili.

8 deklet in občasno dva fanta je obiskovalo Dom starejših občanov v Gornji Radgoni. Kar 17-krat so se družili, klepetali, obujali spomine, pripovedovali zgodbe o sebi. Skupaj so ustvarjali na delavnicah, izdelovali okraske, pekli pecivo, hodili na sprehode v park, šahirali, cvrli akacijeve krofe itd. Drug na drugega so se že kar navezali.

Na državnem tekmovanju mladih čebelarjev sta se dva od fantov tudi letos izkazala v svojem znanju iz čebelarstva. Dosegla sta srebrno in bronasto priznanje, vsak v svoji kategoriji. Sicer je bila dejavnost letos v znamenju selitve čebelnjakov, kar je prineslo kar nekaj težav z izvajanjem vsebin dejavnosti.

Ne glede na vse težave, so se mnogi otroci in mladostniki izkazali na različnih področjih. S plesom in dramsko igro so obogatili različne prireditve, pripravili prispevke za domsko oglasno desko, lokalni list Fünkešnica in glasilo Razmišljanja.

Domske vzgojne skupine

Znotraj zavoda so letos delovale štiri vzgojne skupine, ena dekleška in tri fantovske.

V mesecu novembru smo v šesto skupino vključili fanta, ki je potreboval intenzivno individualno pomoč (s strani ministrstva dodeljeni štirje strokovni delavci oz. spremljevalci). Zanj smo znotraj zavoda program tako vsebinsko kot organizacijsko prilagodili in ga zaradi hudih vedenjskih težav obravnavali v t.i. »prvi vzgojni skupini«. V mesecu maju smo v isto skupino namestili še osemletnika, ki je prav tako potreboval individualno obravnavo in dodatne spremljevalce, saj tudi slednji ni bil sposoben funkcionirati v veliki skupini otrok. Nekaj časa je tukaj bival tudi starejši mladostnik, ki je bil za otroke v njegovi matični skupini zelo ogrožujoč. Pravzaprav je bilo letošnje življenje v zavodu in šoli zaznamovano prav z vedenjem prav slednjega mladostnika, ki je bil že k nam premeščen zaradi neuspele vključitve v stanovanjsko skupino v Kranju. Zaradi vse več medvrstniškega nasilja, se je v zadnjem delu leta pokazala velika potreba po zavarovanju mlajših otrok, zato smo tudi zanje organizirali posebno vzgojno skupino.

Prva in druga skupina sta z dodatnimi strokovnimi delavci, kljub velikim težavam fantov, omogočali veliko več individualne obravnave. Otroci so lahko z učiteljico, vzgojiteljicami in spremljevalci vzpostavili zaupen odnos, vzgojitelji pa večje možnosti za spoznavanje in prilagojeno delo z njimi. Obenem so bili tako ustvarjeni boljši pogoji za sodelovanje s starši. Intenzivneje so se lahko posvetili:

- intenzivnemu delu s posameznikom,
- humanizaciji odnosov na vseh nivojih komuniciranja,
- grajenju občutka sprejetosti, varnosti, lastnega uspeha,
- vzpodbujanju samostojnosti, odgovornosti in ustvarjalnosti ter
- vključevanju staršev oz. skrbnikov v proces obravnave.

Pri obeh fantih smo na koncu opazili napredke na različnih področjih, vključno z upadom pogostih agresivnih vedenj ter sprejemanjem zavodskih pravil in odgovornosti.

Dekleta tretje vzgojne skupine so se soočala z mnogimi čustvenimi in vedenjskimi težavami, vendar se kljub močnim dražljajem iz okolice niso pridružila splošnemu kršenju in neupoštevanju hišnega reda. Izkazala so sposobnost moralne presoje in občutka za pravičnost ter razvila občutek pripadnosti skupini. Skupinski interes je v vzpostavitvi ugodne psiho-socialne klime pogosto prevladal nad posameznim.

V fantovskih domskih skupinah smo se srečevali z največ izzivi. Ti so bili posledica njihovih velikih čustvenih in vedenjskih težav, velikega števila otrok oz. mladostnikov in neugodnih družinskih situacij, v četrti skupini pa tudi zaradi nenehnih menjav vzgojiteljev. V minulem šolskem letu je v slednji skupini delalo kar deset različnih strokovnih delavcev.

V četrti in peti skupini se je stanje proti koncu leta permanentno slabšalo. Vse več je bilo agresivnih vedenj, manipuliranja, ustrahovanja, izsiljevanja, vse do popolnega nespoštovanja pravil in skupinskih uporov. Kljub nevzdržnemu stanju so posamezni fantje na določenih področjih dosegli velik napredek in razen enega prav vsi napredovali v višji razred. Sodelovanje z nekaterimi starši je bilo vse leto izredno dobro.

Stanovanjska skupina Dokležovje – intenzivna pomoč v majhni skupini

V šolskem letu 2018/2019 je s svojim delom stanovanjska skupina nadaljevala na lokaciji v Dokležovju. V njej so bivali štirje fantje, trije so iz Doma prišli na novo. Število otrok se med šolskim letom ni spreminjalo. Prav tako se ni spreminjal vzgojiteljski tim. Vzgojitelji navajajo, da je to dejstvo zanje zelo pomembno, saj otroci z večjimi težavami to konstantnost in stalnost potrebujejo še toliko bolj. Lokacija skupine in organiziranost življenja sta nudili možnost družinskega življenja, občutka varnosti, topline, učenja skozi različne interakcije. Težave fantov so zahtevale ogromno individualnega dela, prilagajanja, ustreznih oblik in metod dela ob pravem času in na pravem mestu ter enotnosti in povezanosti vzgojnega tima. Individualne značilnosti so prevladovalle pred skupinsko dinamiko, soočali so se z izbruhi agresij, težavami pri zadovoljevanju svojih trenutnih potreb in težavami na področju spolnosti. Fantje so se v mali skupini lahko intenzivneje soočali s samim seboj, svojimi težavami in iskali primerne načine reševanja le-teh, skrbeli za urejenost življenjskega okolja, sodelovali v mnogih prostočasnih dejavnostih. Ob koncu šolskega leta so vsi dosegli dober učni uspeh.

Stanovanjska skupina Veržej

je svoja vrata odprla šele letos. V njej je bivalo 6 otrok, 4 fantje in 2 dekleti, ki so v Domu pokazali večjo stopnjo samostojnosti in odgovornosti ter obvladovanja svojih čustvenih in vedenjskih odzivov. V skupinsko delo so vzgojitelji vpeljevali aktivnosti, ki so vzpodbujale razvoj pozitivnega vzdušja. Dodatno vrednost stanovanjski skupini dajejo živali, za katere otroci skrbijo (dve kozi, zajec, mački). Veliko časa so vzgojiteljice posvetile prostočasnim aktivnostim otrok, urejanju življenjskega prostora in sodelovanju s starši. Starši oz. skrbniki so z vzgojiteljicami vedno boljše sodelovali.

Otroci so napredovali na mnogih področjih in tako dokazali, da je stanovanjska skupina zanje primerna oblika pomoči. Čez leto so pripravili tudi sprejeme in pogostitve za zunanje obiskovalce (predstavniki CSD, udeleženci Zdrave šole), v začetku leta pa zelo odmeven in dobro obiskan dan odprtih vrat.

Vzgojiteljice SSV so v drugi polovici leta organizirale vikende za starše, preko katerih so jih intenzivneje vključile v sodelovanje pri vzgoji svojih otrok: poglobljeni in vodeni pogovori, opazovanje in usmerjanje interakcijskih vzorcev, ustvarjanje pogojev za prijetne trenutke med družinskimi člani, vzpostavljanje sodelovalnega odnosa med vzgojitelji in starši ter med starši in otroki, sprejemanje dogovorov in načrtov za prihodnost.

Pohvale/priznanja otrokom za celoletni trud na različnih področjih domskega življenja

Predloge za pohvale oz. priznanja smo tudi letos pobirali skozi šolsko leto. Otroci oz. mladostniki so jih prinašali na sestanke Domske skupnosti, v zadnjem delu leta zaradi pereče vzgojne problematike sicer veliko manj. Vsekakor si pohvalo zaslužijo vsa dekleta in fantje, ki se trudijo biti boljši, spremeniti slaba vedenja v ustrezna, vsi, ki si prizadevajo za pozitivne odnose med soljudmi in tako vplivajo tudi na ostale. Pisno priznanje so letos za celoletni trud prejeli štirje otroci, dva pa še priznanje za uspešno sodelovanje v čebelarskem krožku.

4. STROKOVNI IN OSTALI DELAVCI DOMA V ŠOLSKEM LETU 18/19

Letošnje šolsko leto je bilo v znamenju veliko kadrovskih sprememb:

- 4 vzgojiteljice so pričele z delom v novi Stanovanjski skupini Veržej (preselitev ene od vzgojnih skupin iz zavoda),
- 4 vzgojitelji so delovno mesto vzgojitelja v skupini sporazumno odpovedali,
- na njihova mesta so bili zaposleni 4 novi vzgojitelji,
- na mesto dveh vzgojiteljic v tej isti skupini sta po poskusni dobi prišla ponovno dva nova vzgojitelja,
- ena od vzgojiteljic je odšla v pokoj, nadomestila jo je nova,
- za potrebe intenzivne obravnave dveh fantov so bili sprejeti učiteljica, tri vzgojiteljice in štirje spremljevalci,
- ob pojavu množičnega medvrstniškega nasilja, nasilja do zaposlenih in velike ogroženosti mlajših otrok, smo do konca junija zaposlili še dodatno vzgojiteljico.

Večina vzgojiteljev je opravljala tako dnevno kot nočno vzgojno delo, slednjega niso opravljale le vzgojiteljice M. Zorko, N. Majcen in M. Žalik-Rus. Vzgojno dejavnost vzgojitelji pokrivajo 24 ur na dan, 365 dni v letu, preko vikenda, ponoči, ob praznikih in v času vseh počitnic. V vzgojni proces so bili ves čas intenzivno vključeni : svetovalni delavki, medicinski tehnik, vodja Doma ter po potrebi ravnateljica. Pomembno vlogo v vsakdanu otrok imajo tudi vsi drugi zaposleni, tudi tehnično osebje, ki s svojim vzgledom prav tako deluje vzgojno.

Razen vzgojnega dela v skupinah so bili vzgojitelji ob petkih in nedeljah tudi spremljevalci otrok na avtobusu do Ljubljane. Svetovalni delavki in medicinski tehnik so opravili veliko dodatnih prevozov otrok k zdravnikom specialistom in na različne strokovne sestanke. Vzgojitelji so organizirali obiske na domu, vozili otroke domov, na izlete, na nabavo potrebnih stvari itd. Pri slednjem sta veliko pomagali svetovalni delavki.

Skozi vse leto so bili v vsaki od štirih domskih skupin in v stanovanjski v Veržeu po štirje vzgojitelji, v intenzivni vzgojni skupini in stanovanjski skupini v Dokležovju pa so pomagali dodatni vzgojitelji oz. spremljevalci ter učiteljica za prilagojeno individualno poučevanje.

Vzgojitelji v Domu in stanovanjskih skupinah ob začetku šolskega leta

Vzgojna skupina	Vzgojitelji	Izobrazba
3. skupina dekliška	Andrej Škrjanec	prof. zg. in soc., z dokvalif. (VII)
	Klavdija Paldauf	prof. nem., z dokvalif. (VII)
	Marija Zorko	PRU šp. vzg z dokvalif. (VI)
	Branka Šemen	mag. ped. znanosti z dokvalif. (VIII)
4. skupina	Marjan Rus	PRU teh. vzg., z dokvalif. (VI)
	Mateja Marovič	dr. znanosti, z dokvalif. (IX)
	Lidija Balažic	univ. dipl. soc. ped. (VII)
	Andreja Gjerek-Kreslin	univ. dipl. soc. ped. (VII)
5. skupina	Primož Kralj-Ritonja	prof. šport. vzg. z dokvalif. (VII)
	Nuša Zidarič	univ. dipl. soc. ped. (VII/II)
	Zora Perdigal-Vučko	spec. ped. za MVO in vzgojitelj v domovih (VI)
	Marija Balažic	PRU gospod. in kem. z dokvalif. (VII)
6. skupina	Boris Kovšca	prof. ped. in soc., z dokvalif (PPPU-ČVT) (VII)
	Lidija Košar	prof. nem in soc., z dokvalif. (VII)
	Karmen Ferš Kukulj	univ. dipl. soc. ped. (VII)

	Natalija Majcen	mag. soc. znanosti, prof. ped. in soc. z dokvalif., mag. prof. inkluz. ped. (VIII)
SSD	Leon Vreča	prof.nem.,z dokvalif. (PPPU-ČVT) (VII)
org. vodja:	Monika Košec	univ. dipl. soc. ped., mag. zakonskih in družinskih študij (VIII)
	Stela Kovačič	dipl. soc. del., z dokvalif. (VII)
	Tanja Hakl - Ivančič	univ. dipl. soc. ped. (VII)
	Jožica Rejak	dipl. soc. delavka z dokvalif. (VII)
	Uroš Cigan	ekonomski tehnik
SSV	Darinka Gerič	univ. dipl. soc. ped. (VII)
org. vodja	Jasmina Hajdinjak	dipl. soc. ped. (VII/I)
	Tadeja Mašič	univ. dipl. soc. ped. (VII/II)
	Tjaša Frumen	mag. prof. soc. ped. (VII/II)
	Kamila Kramarič	prof. def. MVO (VII.)

Vodstveno in svetovalno delo smo opravljali: ravnateljica M. Ferenc, prof. razr. pouka z dokvalif., vodja Doma K. Kramarič, prof. def. MVO, V. Šijanec, dipl. soc. delavka, M. Seliškar, univ.dipl. psihologinja in M. Rožman, zdr. tehnik.

Na novo zaposleni so bili v tem šolskem letu

1. Nuša Zidarič, univerz. dipl. soc. pedagoginja
2. Tadeja Mašič, univ. dipl. soc. pedagoginja
3. Tjaša Frumen, mag. prof. socialne pedagogike
4. Jasmina Hajdinjak, mag. prof. socialne pedagogike
5. Ksenja Kores, prof. sociol. in pedagogike
6. Anica Toplak, prof. sociol. in pedagogika z dokvalif. MVO
7. Mateja Žalik Rus, prof. pedagogike in kemije, z dokvalif. MVO
8. Milan Matjašec, prof. nemščine
9. Nina Nemec, prof. razrednega pouka
10. Nastja Rojnik Wolf, mag. sociologije
11. Tamara Zadravec, dipl. soc. pedagoginja
12. Nina Miholič Glavač, mag. zakon. in druž. študij
13. Staša Sabotin, dipl. soc. delavka
14. Alenka Šiplič, prof. soc. in biologije
15. Urška Zelenko, mag. prof. pedagogike z dokvalif. MVO

Spremljevalci

1. Eva Tomažič
2. Bojan Sagaj
3. Iztok Hladen
4. Davor Rus
5. Matjaž Grabrijan (v razredu)

Učiteljica za intenzivno indiv. poučevanje

1. Andreja Žunič, prof. razrednega pouka
2. Saša Serec, prof. razred.pouka (nadomeščanje A. Žunič)

Izobraževanje

Tudi v minulem letu smo za zunanjo strokovno javnost pripravili Dan odprtih vrat, za starše pa predstavitev naše ustanove.

Za strokovne delavce zavoda je na povabilo ravnateljice dve izobraževanji pripravil g. Marko Juhant. Skupina strokovnih delavcev Doma se je udeleževala supervizijskih srečanj v izvedbi ga. Elene Kecman, naša psihologinja, ga. maja Seliškar, pa je zanje pripravila 8 intervizijskih srečanj v zavodu ter eno v Hrastje Moti. Strokovni delavci so se udeležili še nekaj drugih izobraževanj, nekaterih tudi v lastni režiji.

V letošnjem šolskem letu se je nadaljevala razvojna naloga formativnega spremljanja, izobraževanju/izvajanju sta se priključila dva nova vzgojitelja. Dve vzgojiteljici in ravnateljica so se udeležile mednarodnega simpozija Euromet v Višnji Gori, z naslovom »Učenje za boljše življenje«.

Letos pri nas nismo gostili praktikantk, ki bi opravljale pedagoško prakso. Smo pa prejeli nekaj prošenj za pomoč pri opravljanju raziskav absolventk oz. študentk magistrskega študija, ki smo jim pomagali v obliki intervjujev in izpolnjevanja anketnih vprašalnikov, tako otrok kot strokovnih delavcev.

5. SODELOVANJE MED VSEMI, KI OTROKE IN MLADOSTNIKE OBRAVNAVAMO

Sodelovanje znotraj zavoda

Tudi letos strokovni delavci Doma opozarjajo na to, kako pomembno je sodelovanje med njimi znotraj vzgojnega doma. Tako v matičnih timih kot na ravni celotnega strokovnega zbora. V letošnjem letu je bilo potrebnega veliko usklajevanja, prilagajanja ter fleksibilne medsebojne pomoči med samimi vzgojitelji, pa tudi med vzgojitelji, svetovalnimi delavci in vodstvom. Dobre pogoje dela ustvarjajo sprotno medsebojno obveščanje, sodelovanje, dopolnjevanje v ponudbi vsebin, usklajenost in doslednost na vseh ravneh obravnave (načrtovanje, negovanje medosebnih odnosov, motiviranje za sodelovanje, postavljanje pravil, izbira in izvedba posameznih dejavnosti, soočanje s težavami, analiziranje, intenziven in zaupni odnos s starši itd.).

Enako odločilni za uspešno delo so dobri odnosi med zaposlenimi vseh enot, predvsem med strokovnimi delavci Doma in šole. Znotraj obeh omenjenih enot poteka sodelovanje na različnih ravneh:

- sprotni neformalni pogovori pred in po pouku v Domu in na šoli,
- spletna izmenjava informacij,
- strokovni sestanki za posamezne otroke,
- sodelovanje na nekaterih skupnih prireditvah,
- roditeljski sestanki oz. govorilne ure,
- pogovori po telefonu in preko mailov,
- skupni sestanki ravnatelja itd.

Nekateri strokovni timi in posamezni strokovni delavci so vzpostavili zelo dobro sodelovanje in se sproti obveščajo o pomembnih napredkih in težavah otrok. Sproti oblikujejo in prilagajajo načrte za obravnavo posameznih otrok, upoštevajoč njihovo trenutno stanje in stiske. Sodelovanje spet drugih se da še izboljšati ali razširiti na kakšno dodatno obliko sodelovanja, obveščanja oz. komuniciranja na sploh. Dejstvo je, da je kvaliteta našega sodelovanja odvisna od angažiranosti vsakega posameznika, ne nazadnje od njegove samoiniciativnosti za to.

Sodelovanje s strokovnimi in drugimi institucijami oz. posamezniki

Glede povezovanja z zunanjimi ustanovami in posamezniki je bilo tudi letošnje leto kar raznoliko. Po strokovni plati smo se še naprej povezovali z ustanovami in službami različnih resorjev, s katerimi skupaj oblikujemo pomoč za naše otroke. Veliko spremembo, a tudi mnogo nejasnosti in zadreg je letos prineslo dejstvo, da o namestitvah otrok v vzgojne zavode odslej odločajo sodišča. V zvezi s tem, se je na strokovnih sestankih in zaključnih timskih obravnavah pojavljalo kar nekaj vprašanj, ki so se dotikala konkretnih korakov nameščanja, pošiljanja dokumentacije, odgovornosti posameznim institucijam, poznavanja posameznih zavodov s strani sodišč ter pri vsem tem vloge staršev. Dodatno zmedo povzročajo sistemske nejasnosti o vlogi in pogojih za izvajanje določenih programov v posameznih vzgojnih zavodih ter o prihodnosti vzgojnih zavodov (in strokovnih centrov) nasploh.

Vsako leto opažamo, da se posamezni centri za socialno delo izredno trudijo, da skupaj najdemo za otroke najboljše rešitve, se sproti vključujejo v reševanje težav tako otroka kot družine, otroka obiskujejo, pa tudi v domačem okolju skušajo aktivno vplivati na izboljšanje razmer. Spet drugi otroke namestijo, a se kasneje v obravnavo ne vključujejo več veliko. Z izgubo vloge odločanja o namestitvi otroka, se tudi centri soočajo z različnimi strahovi in negotovostmi. Domske svetovalne delavke sta s centri v nenehnih kontaktih, prizadevata si za sprotno informiranje in sodelovanje.

Pedopsihiatrični ambulant v Mariboru in na Ptujju obravnavata veliko naših otrok, kar je razvidno tudi iz evidence obiskov naše psihologinje. Dejstvo pa je, da naše otroke v kriznih stanjih, kadar bi

potrebovali vsaj krajšo hospitalizacijo, bolnica sprejme le izjemoma, tako smo tudi letos doživeli nekaj zavrnitev. Konkretna hospitalizacije so razvidne iz tabele obravnav domske psihologinje.

Tudi sodišča se soočajo s težavo, kako bolje spoznati vlogo in programe posameznih vzgojnih zavodov, kamor nameščajo otroke s ČVM. V letošnjem šolskem letu smo v Dom namestili nekaj otrok, za katere so sodišča izdala začasne odločbe, v katerih opredeljujejo spremembe pravic oz. dolžnosti v skrbi za otroke. Starši teh otrok so imeli stike z njimi omejene, terminsko določene, vsebine stikov pa je sodišče v veliki meri prepustilo naši strokovni presoji. Preko centrov za socialno delo so sodišča za mnenje zaprosila tudi nas in naše mnenje pri odločitvah v večih pogledih upoštevala.

Sodelovanje s policijo iz naše okolice ostaja večinoma dobro, policisti bolje poznajo našo ustanovo in delo, so bolj strpní. Manj težav smo bili že drugo leto deležni tudi s strani oddaljenih policijskih služb, ki povečini še vedno ne vedo, kje smo in kakšno je naše delo. Razlog vidim v tem, da je bilo begov izven našega okoliša zelo malo. Mladostniki so pohajkovali in se zadrževali v okolici zavoda, ali pa so nedovoljeno ostajali doma.

Veliko k našemu trudu doprinesejo zunanji posamezniki/mentorji, ki za otroke v zavodu organizirajo pristočasne in terapevtske dejavnosti: terapijo s pomočjo psa, dejavnosti s pomočjo konja in plesno izražanje. Dobrodošlo je tudi, da lahko posamezni fantje obiskujejo treninge pri nogometnem klubu v Veržeu. Te dejavnosti zapolnijo manjkajoče metode oz. oblike dela, ki so za napredovanje naših otrok enako pomembne.

Seznam ustanov in posameznikov, s katerimi smo skozi vse leto sodelovali je kar dolg. Z nekaterimi tradicionalno sodelujemo že dolga leta. Dodajam njihov seznam:

- zdravstveni domovi in specialistične ambulante,
- pedopsihiatrišne ambulante in klinike,
- specialisti medicinskih strok (v seznamu obiskov domske psihologinje),
- centri za socialno delo, ki so k nam namestili otroke,
- po potrebi drugi, tudi privatni programi,
- svetovalni in krizni centri,
- policija in pravosodje,

- Občina Veržej / Kulturni dom,
- Center DUO Veržej,
- Zavod Marianum,
- Dom za starejše občane Gornja Radgona,

- pedagoški fakulteti v Ljubljani in na Primorskem,
- ministrstvo in zavod za šolstvo,
- osnovne in srednje šole,

- ga. Nina Fras, mentorica plesne šole, Plesna šola Urška,
- ga. Anita Pertoci, mentorica terapije in dejavnosti s pomočjo psa (skupaj z vodjo Doma Kamilo Kramarič),
- ga. Aleša Bagari, organizatorica dejavnosti s pomočjo konjev (skupaj z vzgojiteljem Leonom Vrečo),
- g. Matej Duh, mentor/trener vratarjev, NK Veržej,

- mediji (strokovne revije, Fünkešnica, Vestnik, Murski val, Radio Maxi, RTV Slo ...).

6. SODELOVANJE IN POMOČ STARŠEM

Sodelovanje s starši domskih otrok je bilo letos zaradi številčnosti in njihove problematike (tako otrok kot celotnih družin) zelo omejeno. Težave so se pojavile že pri samih telefonskih stikih, še posebej pa pri pogojih za delo s starši znotraj Doma (druženje otrok med vikendi, prenatrpanost skupin, težave otrok, predvsem zavračanje sodelovanja, oddaljenost staršev itd.). Zaradi pogosto intenzivno izraženega medvrstniškega nasilja, so nekateri starši pogosteje potrebovali pojasnitve in zagotovila, da našemu delu lahko še naprej zaupajo.

Že v začetku leta smo za starše, rejnike oz. skrbnike pripravili predstavitev zavoda in programa, ki ga izvajamo. Na uvodnem roditeljskem sestanku so bili seznanjeni s poročilom o realizaciji dela za minulo šolsko leto ter letnim delovnim načrtom za prihodnje. Na Svetu staršev Doma smo potrdili predstavnike skupin in starša, ki je ostale zastopal na sestankih Sveta zavoda. Na eni strani smo imeli nekaj staršev, ki so samoiniciativno prihajali s predlogi, spodbudami za sodelovanje in se z nami spontano povezovali v skupino, v kateri smo tudi neformalno predebatirali aktualne probleme. Na drugi strani določeni starši v zavod niso nikoli prihajali.

V stanovanjskih skupinah so pogoji za delo s starši veliko boljši. Omogočajo pogostejše stike s starši, vzpostavitev zaupnega odnosa, celo- ali večdnevne dejavnosti z družino,... Seveda je sodelovanje tudi tukaj odvisno od posameznih staršev, nekateri za pridobitev zaupanja v takšne oblike sodelovanja potrebujejo kar veliko časa. V stanovanjskih skupinah so se lažje posvetili skupnemu življenju, odnosom, komunikaciji, motiviranju in svetovanju, predelovanju težav in želja, ki so vezani na vse družinske člane. Veliko vlogo imata v tem procesu prav vzpostavitev zaupnega odnosa in »vzglede aktivnega vzgojitelja«. Za svetovanje so vzgojitelji staršem vnaprej pripravili načrte in jih skozi realizacijo vedno znova spodbujali k sodelovanju. Na splošno vidijo odnose kot dobro osnovo za pomoč otrokom.

Tudi vzgojitelji prve skupine so s starši intenzivno sodelovali, kar jim je omogočalo individualno delo in s tem povezanost tako z otroki kot s starši. Skozi vse leto so negovali redne kontakte, vzpostavili zaupen odnos, starši pa so jim zaupali svoje skrbi, želje in strahove - v začetku glede otroka, kasneje tudi v zvezi s težavami v partnerskih odnosih. Odkrito so izražali na eni strani nestrinjanja, kritike, na drugi strinjanja z našim delom in pohvale. Večjo težavo je pri enem od fantov predstavljala občutljiva družinska situacija (odredba sodišča o začasnem odvzemu otroka), zaradi česar se odnosi z družinskimi člani in medsebojno zaupanje šele počasi gradijo.

Za starše vsako leto pripravljamo:

- redno sodelovanje, vzdrževanje kontaktov (obiski staršev v zavodu, obiski vzgojiteljev na domu, telefonski pogovori, maili, vožnje domov),
- skupno oblikovanje individualiziranega vzgojnega načrta, sodelovanje na strokovnih sestankih, rednih in izrednih,
- razgovori s svetovalnimi delavkami in vodstvom,
- roditeljski sestanki in govorilne ure,
- delavnice otroci/vzgojitelji/starši,
- svetovanja/predavanja/delavnice vzgojiteljev, svetovalnih delavk in vodje Doma,
- vodeno bivanje staršev v Domu oz. stanovanjski skupini idr.

Letos smo izvedli:

- 5 roditeljskih sestankov in
- 2 ustvarjalni delavnici.

Mnogi otroci nimajo zdrave socialne mreže, ki bi jim lahko bila v podporo, oz. v katero bi se lahko vračali vsaj občasno. Starši so obremenjeni s kopico lastnih težav (nezdravi odnosi in komunikacija, prisotnost alkohola, nelegalnih drog, agresij, različnih zlorab, kazniva dejanja in prestajanje zapornih kazni, manipulacije za lastne cilje, finančne stiske idr.), tako nekateri ne znajo ali ne želijo primerno sodelovati. Letos so bili močno izraženi konflikti med nekaterimi starši, posledice katerih čutijo predvsem otroci.

Še zmeraj pogrešamo večje angažiranje nekaterih centrov za socialno delo pri sodelovanju v obravnavi otrok, aktivni obravnavi družin, zahtevanju prevzemanja odgovornosti staršev ter njihovi pripravi na vrnitev otroka. Pogrešamo sistem, v katerem se sme od staršev ažurno zahtevati sprejemanje starševskih odgovornosti. Upamo, da bo nov sistem, ki daje večjo vlogo sodiščem, k temu kaj doprinesel.

Sodelovanje s starši je odvisno od:

- pripravljenosti in sposobnosti staršev za sodelovanje (razumevanje, vzgojna moč, zgodovina...),
- razmer/situacije v otrokovi družini,
- obremenjenosti staršev z lastnimi težavami in partnerskimi konflikti ter njihovih preteklih izkušenj in reševanja težav z otrokom,
- finančnega stanja in oddaljenosti staršev,
- značilnosti otroka in njegove moči vplivanja na uspešnost sodelovanja odraslih,
- prisotnosti odvisnosti od alkohola in drugih drog,
- sodelovanja drugih strokovnih institucij in služb,
- trenutnih razmer v vzgojnih skupinah (prenasičenost skupin, pomanjkanje prostora in časa, problematika otrok, pojav medvrstniškega nasilja...),
- izbire oblik in metod dela s starši s strani strokovnih delavcev in njihove angažiranosti,
- medsebojnega povezovanja med vsemi udeleženci in vzpostavljenega odnosa zaupanja
- ter drugega.

Svetovalni delavki in sama kot vodja smo letos s starši opravili veliko pogovorov, tako vsakdanjih kot tistih, ko so se na nas obračali v stiskah. Glede na aktualne potrebe je psihologinja zanje pripravila dve srečanji. Na prvem je izpeljala izmenjavo mnenj na temo »Pozitivni ojačevalci, primerne pohvala in kritike otroka in mladostnika«. Socialna delavka je kot dobro priložnost za razreševanje težav našla predvsem v roditeljskih sestankih, pa tudi v času delavnic se je ponudilo veliko priložnosti za pogovore o aktualnih temah.

7. FINANČNI, MATERIALNI, PROSTORSKI IN KADROVSKI POGOJI

V zadnjem letu, oz. dveh, je bilo v prostorih Doma veliko prenovljenega (pleskanje skupinskih prostorov v okviru humanitarne akcije, prenova kopalnic, menjava talnih oblog po skupinah, prenova telovadnice...). V tem smislu je ravnateljica vložila veliko truda. Vendar pa so nekateri fantje skozi vandalistična dejanja v minulem letu ogromno domskega inventarja uničili (popisane in poškodovane stene, razbito sedežno pohištvo, omare, mize, stoli in vrata, razbita stekla oken in vrat ipd.).

Glede notranje urejenosti prostorov se hišnik in vzgojitelji znajdejo po svojih močeh, da ti izgledajo prijetno in domače. Marsikaj popravijo ali obnovijo sami. Skupaj z otroki poskušajo vzgojitelji olepšati notranjost skupin in vrtičke pred njimi. Skrbijo za sadno drevje in zeliščni vrt. Manjši prostor v delavnicah, ki smo ga obnovili in donatorsko opremili, uporabljamo izmenično za različne prostočasne dejavnosti - za interaktivne delavnice, individualno delo, srečanja s starši, ustvarjanje, urice s psi, tekmovanje v namiznem nogometu ipd.

Potrebovali bi več igral pri Domu ter več možnosti za povabilo zunanjih mentorjev k izvajanju prostočasnih dejavnosti (področja športa, glasbe, tehnike, terapevtskega dela).

Še naprej ostaja problem prevelika natrpanost skupin otrok z najrazličnejšo problematiko. Problem niso več samo neustrezni pogoji za individualno delo in prostor za umaknitev otrok, temveč že sam fizični prostor. Še posebej je to čutiti v trenutkih večjih stisk in kriznih obdobjih otrok. Normativ otrok ostaja previsok.

Avtobusni prevozi so rešili marsikateri problem odhodov otrok domov čez vikend, vendar spremstva vzgojiteljev na avtobusih in ostali prevozi, delo strokovnih delavcev in njegovo organizacijo še kar otežujejo. Vzgojitelji morajo ob svojem rednem delu v skupinah, interesnih dejavnostih, prevozih, nočnih dežurstvih, sodelovanjih v projektih, udeležbi na strokovnih sestankih ter vseh drugih delih, opravljati še omenjena spremstva.

Pogoste kadrovske spremembe so v tem letu od nas zahtevale veliko sprememb in prilagoditev, tako organizacijsko kot pri konkretnem delu z otroki. Otroci so spremembam le s težavo sledili, marsikateri med njimi jih vse do konca leta niso sprejeli. Še več, to je bil le še razlog več za njihovo zmedenost in upornišvo.

8. FORMATIVNO SPREMLJANJE

V letošnjem šolskem letu se je pričela nova razvojna naloga, ki predstavlja nadaljevanje in hkrati tudi nadgradnjo pretekle RN. Uvajanje formativnega spremljanja in inkluzivne paradigme kot razvojno nalogo prenašamo tudi na področje vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami. Ga. Simona Rogič Ožek, svetovalka ZRSŠ, še naprej sodeluje kot koordinator, moderator, svetovalec.

Naše sodelovanje poteka v dveh delih. V prvem delu sodelujemo v skupini za moderiranje/analiziranje dokazov FS, skupaj s kolegi iz Višnje Gore in Doma Malči Belič. Vključujejo se tudi kolegi iz Centra Janeza Levca. Skupina strokovnih sodelavcev presoja konkretne dokaze FS, ki jih strokovni delavci predstavljajo, o njih izražajo mnenje in dajejo povratne informacije. Predlagajo izboljšave ter ugotavljajo, v kolikšni meri ti dokazi kažejo na uspehe ali neuspehe pri sledenju namenom učenja. V ta namen je pripravljena posebna priprava za FS, s katero se na delo pripravijo in vse skupaj evalvirajo.

Drugi del naloge je razvijanje FS v kolektivu. Zaradi odhoda ene od sodelujočih vzgojiteljic našega zavoda in predvsem zaradi organizacijskih ter izvedbenih težav, širjenja FS znotraj kolektiva še ni bilo možno izvesti. Dogovorili smo se, da bo njihovo delo znotraj zavoda letos bolj osredotočeno v to, da se dva dodatna vzgojitelja seznani s FS in izvajata delo v skladu z elementi. Poleg konkretnega dela in delovnih srečanj smo naše izkušnje in dosežke iz projektne naloge predstavili kolegom na zaključnem srečanju v Ljubljani, še ena predstavitev pa sledi konec poletnih počitnic na študijski skupini.

Poleg konkretnega dela z otroki, je bilo opravljeno veliko drugega strokovnega dela, ki je bilo neposredno povezano s konkretno izvedbo in obveznostmi razvojne naloge. Letošnja srečanja so potekala s kroženjem pri nas, v Višnji Gori in v Ljubljani:

2. 10. 2018	Srečanje moderacijske skupine za vzgojitelje v domovih za otroke s ČVM (OŠ Veržej)
Srečanje razvojnega tima za uvajanje FS v kolektiv
8. 11. 2018	Konferenca o formativnem spremljanju mednarodnega Erasmus+ projekta Glas učenca – most do učenja (Laško)
16. 11. 2018	Študijska skupina za vzgojitelje v vzgojnih domovih (Višnja Gora)
5. 2. 2019	Srečanje moderacijske skupine za vzgojitelje v domovih za otroke s ČVM (Višnja Gora)
Srečanje razvojnega tima za uvajanje FS v kolektiv (Višnja Gora)
8. 3. 2019	Srečanje moderacijske skupine za vzgojitelje v domovih za otroke s ČVM (Višnja Gora)
8. 5. 2019	Srečanje strokovnih sodelavcev razvojne naloge in izobraževanje: Poti za izboljšanje učnih dosežkov - načrtovanje vzgojno-izobraževalnega dela s sodobnimi učnimi pristopi pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami I. del (Ljubljana)
16. 5. 2019	Srečanje strokovnih sodelavcev razvojne naloge in izobraževanje: Poti za izboljšanje učnih dosežkov - načrtovanje vzgojno-izobraževalnega dela s sodobnimi učnimi pristopi pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami II. del (Ljubljana)
27. 6. 2019	Zaključno srečanje strokovnih delavcev razvojne naloge »Uvajanje formativnega spremljanja in inkluzivne paradigme« na področje vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami (Ljubljana)
29. 8. 2019	Študijska skupina za vzgojitelje v vzgojnih domovih (Višnja Gora)

Vzgojiteljica K. Paldauf je 28. 3. 2019 v Portorožu na XXVII. Izobraževalnih dnevih - državni konferenci z mednarodno udeležbo »Kakovost življenja oseb s posebnimi potrebami - zanje, o njih, z njimi« sodelovala še na okrogli mizi, kjer je kot soavtorica priročnika »Formativno spremljanje kot podpora učencem s posebnimi potrebami« predstavila svoj prispevek. V njem najdemo FS za otroke s posebnimi potrebami, ki jih avtorice predstavljajo na konkretnih primerih. Ta priročnik je plod dodatnega dela pretekle razvojne naloge. Priročnik je vsekakor dobro izhodišče za nekoga, ki se začne s FS šele ukvarjati.

V naslednjem šolskem letu nas čaka nadaljevanje dela, strokovnih srečanj, širjenje dosedanjih izkušenj in znanj in drugih obveznosti, kakor tudi priprava strokovnega članka na temo FS in uvajanje le-tega v svoje delo.

9. DEJAVNOSTI S POMOČJO PSA

Živali igrajo v našem življenju pomembno vlogo, nas spremljajo, nam na svoj način prisluhnejo, nudijo nam toplino in nas obenem naučijo sprejemanja odgovornosti. Sprejmejo nas takšne kot smo, z vsemi našimi posebnostmi in pomanjkljivostmi. Psi, npr., prav nič ne zanima, ali smo dobili negativno oceno. Zaradi nje nas ne obsoja, k nam se stisne enako kot takrat, ko smo bili ocenjeni z odlično.

Takšna je tudi psička Elli, ki nas z mentorico Anito Pertoci obiskuje vsak drugi ponedeljek. Z njeno pomočjo se otroci ukvarjajo s temami kot so odgovornost, sodelovanje, potrpežljivost, izguba, sreča, ljubezen itd. Igrajo se različne igre, gredo na sprehod, kaj narišejo, ali pa se le pogovarjajo o omenjenih temah. Na ta način se dotaknejo mnogih vsebin, ki so pomembne za naše življenje v različnih skupinah, med soljudmi. Skupinici se na srečanjih pridruživa tudi psihologinja in vodja Doma, ki učinke dejavnosti spremljava in analizirava.

Dejavnosti s pomočjo živali v našem vzgojnem domu v svoj program vključujemo že desetletja. Odnosu človek-žival dajemo posebni pomen. Izkušnje kažejo, kakšne koristi za naše otroke prinaša že sama prisotnost živali. Daje jim občutek sprejetosti, ob njej so sproščeni, se lažje vključijo v komunikacijo s soljudmi, izražajo svoja skrita čustva in se učijo reševati različne življenjske situacije. Razvijajo se različne interakcije, spoznavanje, učenje, medsebojno vplivanje, prenosi ... Iskreno reagiranje živali omogoča graditev novega zaupanja in opazovanje lastnega vedenja. Na otroka žival ne deluje kot človek, obremenjen z moralnimi vrednotami in predsodki. Vse ljudi enako ceni in vzpostavlja enak kontakt tudi s socialno najbolj izoliranimi.

Pri nas so vključevanje psa v vzgojne skupine, analiziranje učinkov in uporaba pozitivnih spoznanj timsko delo, v katerem sodelujemo terapevtka s terapevtsko psičko, psihologinja in sama kot strokovna vodja programa. Naše delo je bilo na Zavodu RS za šolstvo priznано kot inovacijski projekt, saj smo edini vzgojni zavod, ki dejavnost permanentno in že desetletja izvaja v svojem rednem programu.

Rezultati izvajanja teh dejavnosti so izredno pozitivni in neprimerljivi z drugimi metodami dela. Kot eni izmed otrok s posebnimi potrebami, naši otroci z navdušenjem sprejemajo tak način dela, še več, izražajo potrebo, da bi v dejavnostih lahko sodelovali vsi in več časa. Nas pa so dosedanje izkušnje prepričale, da takšno vključevanje živali nima le vzgojnih in izobraževalnih učinkov, temveč jim ponujajo dodatne možnosti za sprostitev, vzpostavljanje komunikacije in dobrih odnosov s soljudmi ter izražanje in reševanje njihovih premnogih čustvenih težav. S pomočjo psa strokovni delavec najde pot do otroka, ga spozna, mu pomaga predelovati njegove osebne stiske, ga usmerja naprej in mu pomaga terapevtske učinke prenesti na nova področja, v nova okolja.

Otroci so bili za srečanja z Elli zelo motivirani. Vsakokrat so jo nestrpno pričakovali in iskali njeno bližino. Dinamika v skupini se je zelo spremenila, fantje in dekleta so sodelovali kljub veliko učnemu delu in mnogim vsakodnevnim stiskam. Zaradi slednjih še veliko raje. Ob psički so naenkrat med sabo začeli sodelovati celo tisti, ki se sicer ne razumejo najbolje. Sprejeli so ponujene dejavnosti in teme, o katerih so se pogovarjali. Tako so bili ustvarjeni tudi pogoji za to, da lažje rešujejo medsebojne probleme, ali pa so se v pogovorih dotaknili tudi drugih težav, ki jih imajo v življenju, v svoji družini.

10. ZAKLJUČEK

Naj se ob koncu letnega poročila na kratko vrnem še k medvrstniškemu nasilju.

Učenci Osnovne šole Veržej so konec meseca januarja reševali spletno anketo na temo Medvrstniško nasilje na OŠ Veržej. Anketa je zajemala tako učence iz vzgojnega doma kot tudi zunanje učence, ki prihajajo iz občinskega šolskega okoliša. Izvzeta je bila le prva triada zunanjih otrok. Razlogi, da smo anketo izpeljali prav v tem času, so v opazno povečanem medvrstniškem nasilju na vseh ravneh šolskega in domačega življenja, za kar vidimo razloge predvsem v:

- močno povečanem številu otrok v šoli (veliko število novih učencev iz vzgojnega doma), predvsem pa v vzgojnem domu; vzgojne skupine so nasičeno polne, pomanjkanje intimnega prostora ter možnosti umaknitve in individualnega dela z otroki oz. mladostniki (v nadaljevanju otroci, učenci, anketirani);
- težki problematiki domskih otrok (kombiniranih motnjah, s katerimi so prišli k nam), nepripravljenosti otrok za sodelovanje;
- številnih novih namestitvah otrok v vzgojni dom v zelo kratkem obdobju ali celo v istem času (adaptacijski čas in posledično vključitev v skupino v takih pogojih nista ustrezna) idr.

Opažamo, da nasilje in mobing med vrstniki v zadnjem šolskem letu močno naraščata. O podobnem pojavu slišimo pripovedovati tudi strokovne delavce drugih šol, predvsem pa vzgojnih zavodov. Otroci in mladostniki se zavedajo, da je medvrstniško nasilje nesprejemljivo in si želijo sprememb, ki jih s svojimi odgovori na neki način že nakazujejo. V OŠ Veržej je prisotnost medvrstniškega nasilja trenutno višja kot sicer na osnovnih šolah, saj na to vpliva pogosta integracija novih otrok s posebnimi potrebami. Ti otroci k nam že prihajajo s svojimi čustvenimi težavami in neprimernimi vedenjskimi vzorci. Nadoknaditi morajo veliko zamujenega, socialne kompetence šele pridobiti in se naučiti primernih načinov reševanja konfliktov. Zato se nam v tem trenutku zdi pomembno, da se problematike ločimo sistemsko, v reševanje pa aktivno vključimo prav otroke in njim pomembne druge osebe.

Vsebine načrta, ki smo se jih lotili

1. Izobraževanje strokovnih delavcev

- M. Juhant, dve predavanji za vse strokovne delavce
- supervizija zastrokovne delavce Doma
- pravno svetovanje za vse strokovne delavce

2. Program strokovnih delavcev vzgojnega doma

- V vzgojnih skupinah so se tedensko izvajale delavnice. Vsebine so zajemale: konstruktiven način reševanja konfliktov, posledice konfliktov, čustva, vzpostavljanje dobrih medsebojnih odnosov, komunikacijo, umirjanje, prijateljstvo, učenje spretnosti in socialnih kompetenc ... Vse priprave na delavnice so se zbrale in vezale kot knjižica z naborom uporabnih delavnic/dejavnosti/vaj.
- Ponovno smo vzpostavili nabiralnik skritih obvestil oz. točko poslušanja (v bližini pisarne psihologinje), v katerega so lahko učenci oddajali svoje želje, pohvale, pritožbe, obvestila o dogodkih oz. težavah za otroke, ki si česa ne upajo odkrito povedati.

3. Program strokovnih delavcev šole

Delo z učenci

- delavnice pri razrednih urah
- vsebine, vključene pri pouku v okviru obravnave učne snovi
- dnevnik razpoloženja za sprotno beleženje razpoloženja in samorefleksijo ravnanja v 5. razredu
- predstavitev načrta za reševanje medvrstniškega nasilja na sestanku šolske skupnosti

Delo s starši

- predavanje Duševno zdravje otrok in mladostnikov, Erna Fišinger, uni. dipl. ped.

4. Program svetovalnih delavk

- delavnica psihologinje v majhnih skupinah za starejše mladostnike
- delavnica socialna delavka za mlajše z individualnim delom
- roditeljski sestanek svetovalnih delavk in medicinskega tehnika za pridobitev staršev k sodelovanju, podpori in prizadevanju za zmanjševanje nasilja tako v zavodu kot doma

5. Predstavitev načrta staršem domskih otrok na aprilskih delavnicah in izvedba anonimne ankete o njihovih izkušnjah s to problematiko

6. Sodelovanje zunanjih oseb (kriminalisti, glasbenik)

Posebna pozornost je s strani dežurnih učiteljev namenjena nepreglednim garderobam.

Program smo izvajali vse do začetka poletnih počitnic in učinke dejavnosti spremljali na strokovnih sestankih. Vzgojiteljem je uspelo izvesti 34 delavnic. V večini skupin so s potekom delavnic zadovoljni, nekateri pa so morali zaradi neprimernega vedenja otrok delavnice predčasno prekiniti. Otrokom so bile vseč in zanimive delavnice, ki so vsebovale zgodbe (z določenimi nauki), saj so jih njihove vsebine ob poslušanju pritegnile. Všeč so jim bile tudi delavnice, ki so se navezovale na konkretne situacije iz njihovega življenja, na dogodke, v katerih so prepoznali sami sebe in svoje občutke. Kot zelo učinkovite so se izkazale delavnice, ki so se odvijale zunaj, v naravi, saj so tam bili bolj sproščeni in same delavnice niso dojemali kot »delavnice«, oz. kot nekaj, pri čemer »morajo« sodelovati. Ob takšnih delavnicah so najbolj uživali in se zabavali.

Kamila Kramarič,
strokovna vodja Doma